

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 1 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 7, НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST
VOLUME 7, ISSUE 1

ТОШКЕНТ-2024

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Аминова Азиза Марковна
тарих фанлари доктори, доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент ирригация ва кишлоқ
хужалиғини механизациялаш
муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайжон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариши давлат университети

Махкамова Надира Рахмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

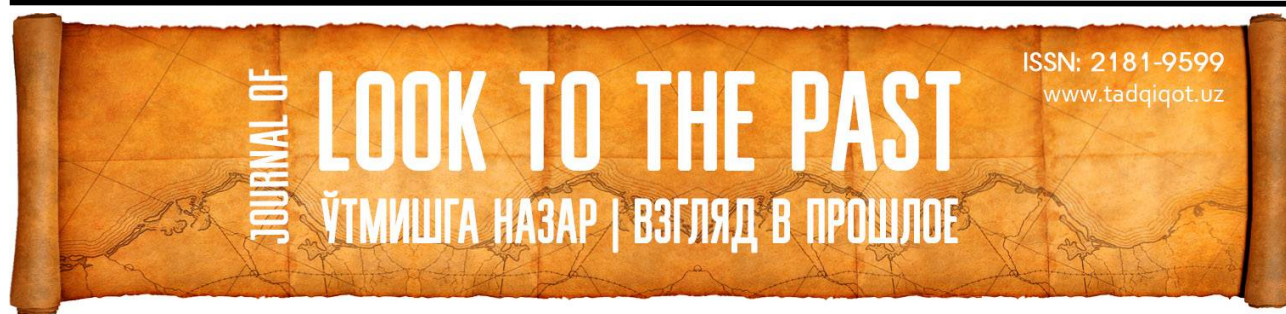
Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Худайкулов Тулқин Дўстбобоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз далам педагогика институти

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети

1. Жаҳонгирбек Жонқобилов СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРДА СУҒОРИШ ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ.....	4
2. Обиджан Мадаминов ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ХАЛҚАРО МУНОСАБАТЛАР ТИЗИМИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	10
3. Акмал Менглибоев СУРХОН ВОҲАСИДА 1921-1922 ЙИЛЛАРДА МИЛЛИЙ ОЗОДЛИК ҲАРАКАТИНИНГ КУЧАЙИШИ.....	15
4. Baxtiyor Nazirov XOTIN-QIZLAR SPORTINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI VA MAVJUD MUAMMOLAR.....	22
5. Mukhiddinjon Primov O‘ZBEKISTONDA KARTOGRAFIK FAOLIYATNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING QO‘LLANILISHI.....	28
6. Asror Raximov QARSHI CHO‘LI TARIXIGA NAZAR.....	35
7. Kamoliddin Toshov IKKINCHI JAHON URUSH YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATI AHOLISINING G‘ALABAGA QO‘SHGAN MUNOSIB HISSASI.....	42
8. Sanjarbek Shoyimov SOVET-AFG‘ON URUSHIDA O‘ZBEKISTONNING ISHTIROKI VA URUSHNING U UCHUN SALBIY OQIBATLARI.....	49
9. Ikrom Xudayberdiyev DYURAND CHEGARA CHIZIG‘IGA AFG‘ONISTON VA POKISTONNING MUNOSABATI.....	57
10. Иззат Юсупов МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА “ЎЗБЕКИСТОН ПОЧТАСИ” БУХОРО САМАРҚАНД ВА НАВОИЙ ФИЛИАЛЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ.....	63
11. Шерзоджон Чориев АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЖТИМОИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИГА ДОИР ТАРИХИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	69
12. Мардон Хасанов ХОРАЗМДАГИ ИСЛОМДАН ОЛДИНГИ ДИНИЙ ҚАРАШЛАР (ХРИСТИАНЛИК МИСОЛИДА).....	76

Жахонгирбек Нормумин ўғли Жонқобилов,
Денов Тадбиркорлик ва Педагогика Институтини,
Тарих фани ўқитувчиси

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРДА СУҒОРИШ ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ

For citation: Jakhongirbek N. Jonqobilov. ORGANIZATION OF THE IRRIGATION SYSTEM OF SURKHANDARYA REGION IN THE YEARS AFTER THE SECOND WORLD WAR. Look to the past. 2024, vol. 7, issue 1, pp.4-9

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10614749>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада биз Сурхон воҳасининг суғорилиш тизимлари ва иншоотларининг барпо этилиши ва бу жараён ВКП(б) МК ва СССР Халқ Комиссарлари Советининг 1945 йил июл ва 1946 йил 2 февралда чиққан буйруқларига асосан амалга оширилганлиги. Сурхондарё вилоятида улкан ирригация тармоқларини бунёд этиш даври бошланганлиги ҳақида маълумот олишимиз мумкин.

Калит сўзлар: ВКП(б) МК ва СССР Халқ Комиссарлари Совети, Сурхон-Шеробод, Оқкўрғон, Гарангтўқай ва Заркамар, Ирригация.

Джахонгирбек Нормумин угли Жонқобилов,
Институт предпринимательства и педагогики Денова,
Учитель истории

ОРГАНИЗАЦИЯ ИРРИГАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ В ГОДЫ ПОСЛЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

АННОТАЦИЯ

В этой статье анализируется о строительстве ирригационных систем и сооружений Сурханского оазиса и о том, что этот процесс осуществлялся согласно приказам ЦК КПСС и Совнаркома СССР, изданным в июле 1945 г. и 2 февраля 1946 г. Мы можем получить информацию о начале периода строительства огромных ирригационных сетей в Сурхандарьинской области.

Ключевые слова: ЦК ВКП(б) и Совет Народных Комиссаров СССР, Сурхан-Шерабад, Аккурган, Гарангтоқай и Заркамар, ирригация.

Jakhongirbek N. Jonqobilov,
Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy,
History teacher

ORGANIZATION OF THE IRRIGATION SYSTEM OF SURKHANDARYA REGION IN THE YEARS AFTER THE SECOND WORLD WAR

ABSTRACT

In this article, we will discuss the construction of irrigation systems and structures of the Surkhan oasis and the fact that this process was carried out according to the orders of the Central Committee of the CPSU and the Soviet of People's Commissars of the USSR issued on July 1945 and February 2, 1946. We can get information about the beginning of the period of construction of huge irrigation networks in Surkhandarya region.

Index terms: VKP(b) Central Committee and the Soviet of People's Commissars of the USSR, Surkhan-Sherabad, Akkurgan, Garangtokai and Zarkamar, Irrigation

1. Долзарблиги:

Ўзбекистонда йирик суғориш иншоотларининг барпо этилиши иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларда амалга оширила бошланди. Бу жараён ВКП(б) МК ва СССР Халқ Комиссарлари Советининг 1945 йил июл ва 1946 йил 2 февралда чиққан буйруқларига асосан амалга оширилди. Сурхондарё вилоятида улкан ирригация тармоқларини бунёд этиш даври бошланди.

Сурхон-Шеробод воҳасидаги деҳқончилик Шерободдарё ва Занг каналидаги суғориш тизимларини қайта таъмирлаш билан боғлиқ эди. Янги ерларнинг ўзлаштирилиши асосан колхозларнинг кучи ва маблағлари ҳисобига бажарилди. Жарқўрғон ва Термиз туманлари колхозчилари томонидан 1949 йилда узунлиги 23 км бўлган Какайди ва 1956 йилда Занг (узунлиги 90 км) каналлари қурилди. Термиз туманидаги Янгиариқ канали қайта таъмирланиб, Сурхондарёнинг сўл қирғоғидаги Оқтепа массиви ўзлаштирилди[1]. Шу билан бирга, Шўрчи туманидаги Шалдиروق, Оққўрғон, Оқтепа ботқоқликлари, Денов туманидаги Кампиркўл ботқоқлиги, Жарқўрғон туманидаги Оққўрғон, Гарангтўқай ва Заркамар Туркманқишлоқ, Жалоир, Қумқўрғон ботқоқликлари, Сариосиё туманидаги Жартекис ва Файзобод ботқоқликлари ўзлаштирилди. Янги ўзлаштирилган ерлар ҳисобига 1946 йилда пахтанинг ҳосилдорлиги 14,8 центнерга, 1953 йилда эса 25,9 центнерга етди. Ингичка толали пахта майдонлари эса 10 баробар ошди[2].

2.Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар – тарихийлик, илмийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетма-кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, унда Шеробод ва Бойсун туманлари меҳнаткашларининг кучи билан Шўрчи туманидаги Миршоди дашти ўзлаштирилди. Янги очилган массивга сув ўтказиш учун Ҳазарбоғ каналининг кейинги навбати қурилди. Натижада Шеробод ва Бойсун туманларининг бир қисми сув билан таъминланди. 1949 йилнинг сентябр ойида ҳукумат кўрсатмасига биноан, Занг каналдан Таллимарон массивига сув чиқариб, чўлни ўзлаштиришга киришилди. Чўлқуварлар 18 километрлик Таллимарон каналини қазиш ва сув чиқариш ишларини жадаллаштиришди. 90 кун деганда бу канал қўл кучи билан қазиб тугатилди[3].

3.Тадқиқот натижалари:

1950 йилда Сурхон-Шеробод воҳасининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида комплекс механизацияни киритиш мақсадида суғоришнинг янги тизимига ўтиш, суғориладиган ҳудудларни кенгайтириш, сувни тежаш ва ернинг шўрланиши олдини олиш масаласида муҳим ишлар қилинди. 1951-1952 йилларда Жарқўрғон, Термиз, Ангор, Шеробод ва Шўрчи туманлари меҳнаткашлари Занг каналини тозалаш ва кенгайтириш борасида катта ишларни олиб бориб, экин майдонларининг сув билан таъминланишини яхшилади. Ўтказилган тадбирлар натижасида, қишлоқ хўжалигида экин майдонлари

кенгайиб, 1950 йилда 155,2 минг гектарни ташкил этди, шундан 59,7 минг гектари пахта майдонлари эди [4].

Урушдан кейинги даврда Сурхон-Шеробод воҳасидаги ирригацион-мелиоратив тадбирларнинг хусусияти шунда эдики, биринчидан, мавжуд тизимларда сув ишларининг энг яхши шароитларини таъминлаш учун чоралар кўрилди. Иккинчидан, суғориладиган ерлар ва майдонлар ўзлаштирилиб, қишлоқ хўжалиги тармоғига киритилди. Бирок, сув манбаларининг камлиги воҳа қишлоқ хўжалигини сув билан таъминлаш имконини бермади. Бу муаммони фақат Сурхондарё сувидан унумли фойдаланиш йўли билангина ҳал қилиш мумкин эди. Бунинг учун Сурхондарёдан янги суғориш каналларини қуриш ва Амударёга тушадиган баҳорги ва қишки сувларни йиғиб, халқ хўжалиги манфаатлари йўлида ишлатиш лозим эди.

Юқоридаги муаммони ҳал этиш учун СССР Министрлар Совети 1952 йил 2 сентябрда Сурхон-Шеробод воҳасида янги ерларни ўзлаштириш мақсадида сиғими 165 млн м³ га тенг бўлган Учқизил сув омборини қуриш ва 10 минг гектар янги ерни очиш бўйича махсус қарор қабул қилди. Совет ҳокимияти пахта яккаҳоқимлигини мустаҳкамлаш мақсадида колхозларни сув билан таъминлашга алоҳида эътибор бериб, Сурхондарё вилоятидаги Учқизил ва Тошкент вилоятидаги Туябўғиз сув омборларига 48 миллион сўм мавблаглар ажритиб, ушбу сув омборларни тезлатишни давлат назоратига олди [5]. Шунингдек, Занг каналини узайтириш ва қайта таъмирлаш бўйича кўрсатмалар берди. Ушбу қарорни амалга ошириш бўйича 27 кишидан иборат Колхозлараро махсус кенгаш тузилди. Занг канали бўйича ўтказилган ер ишларининг умумий ҳажми 400 минг м³, бутун колхоз ички суғориш ва коллектор тизимини қайта қуриш учун 300 минг м³ ишлар бажарилди. Ушбу ишларни амалга ошириш учун 2,5 млн сўм ажратилди [6]. Сурхон-Шеробод худудини ўзлаштириш, янги суғориш тизимларини қуриш ва коллектор-зовурларни ишга тушириш мақсадида механизация кучидан фойдаланишга катта эътибор берилди. 1953 йилда воҳа қишлоқ хўжалигига 6 мингта трактор ва 2200 та автомашиналар жалб этилди [7].

Ирригаторларнинг меҳнатлари тез орада кўзга кўринди. 1957 йилда Учқизил сув омбори қурилиб ишга туширилди. Биринчи йилда сув омбори 78 млн м³ сув берди [8]. 1958 йилда Шўрчи туманидаги Хўжаипок қишлоғи ёнида сув сиғими 13 млн м³ бўлган Намуна-Дегрез сув омбори қуриб битказилди. Бу иншоотларга сув каналлар орқали қуйиб тўлдирилади ва халқ хўжалигида ишлатилади. Намуна-Дегрез сув омбори анча қуруқ бўлган 1957 йилда расман қабул қилинмай туриб далаларга 3 млн м³ сув берган ва пахта далаларини қуриб қолишдан сақлаб қолган эди [9]. 1957-1958 йилларда «Средазгидроводхлопок» Ўрта Осиё пахтачилик институти ёпиқ горизонтал дренаж қуриш бўйича лойиҳа ишларни тайёрлади. Шўрланган ерларга дренаж мосламаларини ўрнатиш дастлаб Янгиобод совхозида синовдан ўтди. 1957-1958 йилларда Сурхон-Шеробод воҳасида 4 минг гектар ер ўзлаштирилиб, лоток бетон ариқлар ўтказилиб, 58 километрли очик ва ёпиқ коллектор-дренажлар ўрнатилди [10]. Ерларни суғориш ва ўзлаштиришда дренаждан фойдаланиш самарадорлиги дастлабки йилларда ўз натижасини берди. 1963 йили Янгиобод совхози жамоаси 3800 гектарнинг ҳар биридан 18 центнердан ҳосил олиб, 6793 тонна пахта етиштирди. 1963 йилда Шеробод дашти пахта далаларидан давлатга 9407 тонна пахта топширилди [11].

Сурхон-Шеробод воҳасида мелиорация ва ирригация ишларининг тўғри йўлга қўйилганлиги туфайли 1956-1958 йиллар орасида ички хўжалик каналлари ва ариқларнинг узунлиги 1386 километрдан 1401 километрга етди [12]. Ўтказилган сув хўжалик тадбирлари натижасида охириги ўн йилда (1946-1956 йй.) пахтанинг экин майдони 44 минг гектардан 70 минг гектарга кўпайди [13]. 1954-1958 йилларда воҳада 1 млн. 44 минг 126 тонна пахта етиштирилди. Бу эса 1949-1953 йиллардан 1,5 баробар кўп эди. Агар 1949-1953 йиллар оралиғидаги даврда вилоят бўйича ўртача пахта етиштириш 139 минг тоннани ташкил этган бўлса, 1954-1958 йилларда у йилига ўртача 200 минг тоннага етган эди. Пахта майдонлари янги суғориладиган ерлар ҳисобига ошиб борди.

Шу билан бир қаторда, янги ерларни ўзлаштириш ва суғориш иншоотларини қуришда

катта хатоликларга йўл қўйилди. Авваламбор, 1950 йилларда Сурхон воҳасида асосий эътибор янги ерларни ўзлаштиришга қаратилгани ҳолда, мавжуд ерларнинг агротехник ҳолатини яхшилаш, шўрланишнинг олдини олиш ва шўр ювиш масалаларига жиддий эътибор берилмади. 1958 йилда Сурхон-Шеробод воҳасидаги колхоз ва совхоз ерлари шўрланишдан катта зарар кўрди. Шеробод ариғи, Занг, Таллимарон каналлари яхши тозаланмаслиги сабабли сув танқислиги юзага келди. Зовурларнинг етишмаслиги, шунингдек, мавжудларининг вақтида тозаланмаслиги натижасида ернинг шўрланиш даражаси 10 фоиздан 20 фоизгача кўпайди. Шўр ерларни ювиш ҳамда мелиоратив ишларга эътибор берилмаганлиги боис 1958 йилда Сурхон-Шеробод воҳасида 1000 гектар ер шўрланди[14].

Ернинг шўрланиши ҳосилдорликка ҳам таъсир қилди. Агар 1958 йилда 236 минг тонна пахта хом ашёси йиғиштирилиб, ўртача ҳосилдорлик гектарига ўртача 27,3 центнерни ташкил этган бўлса, 1960 йилда бу кўрсаткич 226 минг тонна ва 23,8 центнерга тушди[15].

Ариқ ва зовурларни тозалашда техниканинг етишмаслиги кўп ҳолларда қўл кучини ишлатишни талаб қилган. 1959-1961 йилларда ҳозирги Ангор тумани худудидан ўтган Занг канали тармоғини тозалаш учун худуддаги ҳар бир колхоз ўз ишчиларини юборишга тўғри келган. Ишни «тезроқ тугатиш» учун канал тозалаш ишларига «колхоз аъзоси» сифатида ҳатто ҳомиладор ва эмизикли аёлларнинг бориши ҳам талаб қилинган. Агар улар маълум сабабларга кўра тозалаш ишларида иштирок эта олмаса, ўрнига ёш болаларини жўнатишга мажбур қилинган.

1961 йилнинг январида мактаб болалари, ҳатто, 1-синфда ўқийдиган ўғил ва қиз болалар ҳам мажбуран оммавий равишда канал тозалашга жўнатилган. Ўзбекистон халқ маорифи аълочиси М.Ш.Сафарованинг (1950 йилда туғилган) хотирлашича, Ангор туманидаги Қизил Юлдуз колхозини (ҳозирги Зартепа, Занг ва М.Азизов хўжаликлари) болалари тонг қоронғусида эшакка минишиб, уйларида 12 км узоқликдаги 25-участкага, ҳозирги Гидамбоб маҳалласи худудидagi Қорақир тепалиги яқинидан ўтган Занг каналининг тармоғини тозалашга боришган. Иш жуда оғир эди. Болаларга тушлик берилмаган. Шунинг учун уларнинг оналари махсус алюмин косачаларга нонни ўртасидан кесиб, шиннига ботириб, орасига ўзлари куйдирган сариёғни суртиб, бутерброд қилиб беришар эди. Исик сув тугул, совуқ сув ҳам йўқ эди. Чуқур ариқни тозалаш учун ёш болаларга нарвон қилиб берилган, болалар челақлаб тупроқ ташир эдилар. Кун бўйи тинмай ёмғир ёғавериб, болалар ивиб қолишганидан сўнг катта ёшдаги колхозчиларнинг раҳми келиб уларни кундузи соат 4 ларга яқин уйларига жўнатишган. Болалар қаттиқ совқотганидан тарашадек қотиб қолишган, йиқилиб тушмасликлари учун эшакка арқон билан боғлаб қўйилган. Кечга яқин уйларига қайтишгач, уларнинг оналари арқонни ечиб бир амаллаб эшакдан туширишган. Ўша куни канал тозалашда иштирок этган юзга яқин бола қаттиқ шамоллаб қолади. Уларни парваришлаётган оналарнинг ҳаммаси касаллик юқтириб олишади. Маҳаллий совет арбобларининг ғайриинсоний буйруғини бажариш оқибатида Зартепа ва Занг қишлоқларининг ёш болалари ва аёллари тўлиғича икки ой давомида оғир бетоб бўлиб ётиб қолишган. Эркаклар канал тозалашда бўлганликлари боис касалликка чалинишмаган. Касалларга қарайдиган бирорта ҳам врач бўлмаган. Икки қишлоқда фақат битта фельдшер – Қурбон Зияев бор эди. Қ.Зияев касаллик тарқалган худудда қаттиқ карантин эълон қилади. Карантин худудига ички ишлар ходимларидан ташқари ҳеч ким, ҳатто райком секретари ҳам киритилмади. Қ.Зияев ҳар куни уйма-уй юриб, беморларнинг ҳолидан хабар олар, уларга дори-дармон бериб, укол қилар, халққа ёрдам берар эди. Қишлоқ фельдшери Қ.Зияевнинг маҳорати туфайли ҳар икки қишлоқда бирорта ҳам ўлим бўлишига йўл қўйилмади. Оғир вазиятдан фақат 1961 йилнинг мартада, яъни кунлар исиши билан чиқиб кетишга муваффақ бўлинган[16]. Бу воқеадан сўнг маҳаллий совет арбобларининг «кўзи» очилди. Бутун вилоят бўйича бўладиган канал тозалаш ишларига ёш болалар, ўқувчилар ва аёлларни жалб этиш бутунлай тўхтатилди. Эркакларни катта юк машиналарига миндириб иш жойига олиб бориш ташкил этилди. Занг каналини лойқадан тозалаш учун бошқа усуллар қўлланиладиган бўлди.

Воҳада пахта майдонларини кенгайтириш ва уларни доимий сув билан таъминлаш мақсадида 1961 йил 3 февралда Ўзбекистон ССР Министрлар Совети «Сурхондарё

хавзасидаги янги ерларни «Жанубий Сурхон сув омбори»нинг кучи билан ўзлаштириш ва суғориш бўйича чоралари ҳақида»ги қарорни қабул қилади. Унга кўра, 86,3 минг гектар ер майдонини етти йилда ўзлаштириш, шунингдек, «Занг» тизими бўйича 35 минг гектар янги ерларни қишлоқ хўжалиги оборотига киритиш масаласи кўриб чиқилди[17].

«Жанубий Сурхон сув омбори» ҳисобидан янги ерларни ўзлаштириш мақсадида 1961 йилда «Сурхансовхозстрой» трести ташкил этилди. Шу тариқа, «Жанубий Сурхон сув омбори» базасида Шеробод даштини кенг кўламли ўзлаштириш бошланди. Сув сифими 800 млн м³ бўлган Жанубий Сурхон сув омбори Шўрчи туманидаги «ВЛКСМ 30 йиллиги» совхози ерларида, Заркамар ва Хўжамулки ораликларидаги тўқайзорлар ўрнида қурилди. Сув омборини лойиҳалаш ишлари 1958 йилда бошланган, асосий қурилиш ишлари эса 1961 йилда киришилган эди. Тўғоннинг максимал баландлиги 30 метр, тепа қисмининг кенглиги 10 метр, қирра бўйлаб узунлиги 5,4 км. Сув омборининг умумий кўринадиган майдони 65 км² дир. Унинг вазифаси Сурхон дарёсининг мавсумий оқимини тартибга солиб, халқ хўжалиги эҳтиёжлари учун ишлатиш эди. Сув омбори баҳорда бўладиган сел сувларини йиғиб, ёзги қуруқ фаслда Шеробод ва Қумқўрғон магистрал каналлари орқали Сурхон-Шеробод воҳасидаги 71 минг гектар ердаги экинзорларни сувлаш имкониятини яратди. 1962 йилдан бошлаб Жанубий Сурхон сув омбори воҳа қишлоқ хўжалигини зарур бўлган сув манбаси билан таъминлай бошлади. Орадан олти йил ўтгач, яъни 1968 йилда сув омбори тўлиқ ишга туширилади[18].

4. Хулосалар:

Хулоса қиладиган бўлсак, совет давлати Сурхон воҳасида ер-сув ислохотларини, сўнгра ялпи жамоалаштириш сингари ижтимоий-сиёсий тадбирларни ўтказиб, бутун ер-мулк ва ишлаб чиқариш воситаларини ўз қўлига олди. Колхозга қирган деҳқонлар давлат томонидан белгилаб берилган барча мажбуриятларни бажаришга маҳкум этилдилар. Бу борада тажриба етарли эмаслиги ҳисобга олиниб, йирик гидротехник қурилишлар асосан Сурхон дарёсининг юқори хавзасидаги Денов туманида амалга оширилди. Негаки, мазкур худудда аҳоли зич, суви кўп, тупроғи унумдор, қилинган харажатлар жуда тез қопланар эди. Шу боис воҳадаги илк совхозлар айнан Сурхон дарёсининг юқори хавзасидаги унумдор ва сувлаш учун қулай бўлган ерларда ташкил этилди. Янги каналларнинг қазилиши натижасида Денов, Шўрчи, Қумқўрғон ва Жарқўрғондаги минг-минглаб гектар ерларга сув чиқариш имконияти вужудга келди.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Истомин М.С. Освоение новых земель в Сурхандарьи // Социалистическое сельское хозяйство, 1954. №2. –С.8. (Istomin M.S. Osvoenie novyx zemel v Surkhandari // Sotsialisticheskoe selskoe hozyaystvo, 1954. №2. – P.8.)
2. Газета «Ленинское знамя». 3 июля, 1954. (Newspaper "Leninskoe znamya". July 3, 1954).
3. Лапасов А.Ч. Истиқлол йўли: Ангор. –Термиз, 1992. –Б. 4–5. (Lapasov A.Ch. Istiklal Road: Angor. - Termiz, 1992)
4. Сурхондарё вилояти давлат архиви. 45-фонд, 1-рўйхат, 26-иш, 16-варақ (State archive of Surkhandarya region. Fund 45, list 1, case 26, sheet 16).
5. Венгрский В.Ўзбекистонда пахтачиликнинг ривожланиши.Тошкент.Ўзбекистон ССР сиёсий ва илмий билимлар тарқатиш жамияти.1958. № 24-25. –Б. 7 (Vengrsky V. Development of cotton cultivation in Uzbekistan. Tashkent. Society for dissemination of political and scientific knowledge of the Uzbek SSR. 1958. No. 24-25. – P. 7.).
6. Сурхондарё вилояти давлат архиви. 45-фонд, 1-рўйхат, 41-иш, 4-5-варақлар (State archive of Surkhandarya region. Fund 45, list 1, case 41, sheets 4-5).
7. Сурхондарё вилояти давлат архиви. 580-фонд, 1-рўйхат, 25-иш, 17-варақ (State archive of Surkhandarya region. Fund 580, list 1, case 25, sheet 17).
8. Сурхондарё вилояти давлат архиви. 580-фонд, 1-рўйхат, 25-иш, 34-варақ (State archive of Surkhandarya region. Fund 580, list 1, case 25, sheet 34).

9. Сурхондарё вилояти давлат архиви. 580-фонд, 1-рўйхат, 26-иш, 37-варақ (State archive of Surkhondaryu region. Fund 580, list 1, case 26, sheet 37).
10. Сурхондарё вилояти давлат архиви. 580-фонд, 1-рўйхат, 26-иш, 45-варақ (State archive of Surkhondaryu region. Fund 580, list 1, case 26, sheet 45).
11. Сурхондарё вилояти давлат архиви. 580-фонд, 1-рўйхат, 28-иш, 58-варақ (State archive of Surkhondaryu region. Fund 580, list 1, case 28, sheet 58).
12. ЎзПА Сурхондарё вилояти ҳокимлиги филиали архиви, 1-фонд, 14-рўйхат, 11-иш, 123-130-варақлар (Archive of the Surkhondaryu regional government branch of UzPA, fund 1, list 14, case 11, sheets 123-130).
13. Сурхондарё вилояти давлат архиви, 112-фонд, 1-рўйхат, 313-иш, 45-варақ (State archive of Surkhondaryu region, fund 112, list 1, case 313, sheet 45.).
14. «Қизил Ўзбекистон» газетаси. 1958 йил, 15 январь ("Red Uzbekistan" newspaper. January 15, 1958).
15. Советский Узбекистан за 40 лет. Статистический сборник. – Т.: Узбекистан, 1964.–С. 131 (Soviet Uzbekistan for 40 years. Statistical collection. - T.: Uzbekistan, 1964. – P. 131.).
16. Дала ёзувлари. Сурхондарё вилояти, Термиз шаҳри, 2020 йил, февраль (Field records. Surkhondaryu region, Termiz city, February 2020).
17. ЎзМ А, 837-фонд, 38-рўйхат, 8534-иш, 14-варақ (UzМ А, fund 837, list 38, case 8534, sheet 14).
18. Бўриев С.Д. Сурхоннинг сув тўғони. –Тошкент, 2019. –Б. 46 (Boriev S.D. Surkhan's water dam. -Tashkent, 2019. – P. 46).

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 1 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 7, НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST
VOLUME 7, ISSUE 1

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000